

WIESŁAW BESTRZYŃSKI

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu

KSZTAŁCENIE ODTWARZAJĄCE ŚRODOWISKO IMMERSYJNE DLA PRZYSWAJANIA JĘZYKA OBCEGO

ABSTRACT. Bestrzyński Wiesław, *Kształcenie odtwarzające środowisko immersyjne dla przyswajania języka obcego* [Education that recreates immersive environment for foreign language acquisition]. „Neodidagmata” 31/32, Poznań 2011, Adam Mickiewicz University Press, pp. 161-174. ISBN 978-83-232-2332-0. ISSN 0077-653X.

This article presents recreation of the natural language immersion and consequent acquisition processes by means of different activities including drama, internet exploration, computer and MP3 player use. Exposition to foreign language, as well as meaningful interaction with spontaneous generation of sentences are necessary for the language acquisition process to take place. Language resources, in their purest form, are available through distant learning via the Internet, as well as interactive activities including chats, videoconferences, social networking and even when using English language operating system for your PC and other computer programs.

The article presents both theory and some practical advice on everyday language teaching practice improving the students' language experience.

Wiesław Bestrzyński, Studium Nauczania Języków Obcych, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, ul. 28 Czerwca 1956, nr 198, 61-485 Poznań, Polska - Poland.

W artykule przedstawiamy krótki zarys łatwo dostępnych technik odtwarzających środowisko immersyjne. Techniki te umożliwiają uruchomienie mechanizmów akwizycji bez konieczności wyjazdu do innego kraju, gdzie w sposób naturalny wydarzyłaby się immersja. Immersja oznacza

[...] stan, w którym osoba podświadomie nabywa kompetencje językowe na skutek zanurzenia w rzeczywistości nowego dla niej języka (Bestrzyński, Szymiec, 2008, s. 163).

ORGANIZACJA CYKLU EDUKACYJNEGO ODTWARZAJĄCEGO ZJAWISKO IMMERSJI

Drama może być wykorzystywana w toku językowych zajęć edukacyjnych na dwa sposoby. Można korzystać z dramy jako z techniki uzupełniającej klasyczne programy nauczania – na przykład przeznaczyć jedną lekcję w miesiącu na zajęcia będące uzupełnieniem i wzbogaceniem klasycznego programu opartego na nauczaniu języka obcego. Można też uczynić dramę częścią centralną każdego z zajęć w ramach programu edukacyjnego opartego nie na nauczaniu, ale na akwizycji kompetencji językowych. To wydaje się przededefiniowywać rolę nauczyciela, który przestaje nauczać i zamiast tego współtworzy z uczniami środowisko językowe sprzyjające nabywaniu tychże kompetencji. Wybór sposobu, w jaki wykorzystamy technikę dramy, należy oczywiście do nauczyciela, ale wydaje się, że powinien być podjęty w porozumieniu z uczniami, ponieważ uczestnictwo w dramie wymaga spontaniczności ze strony jej uczestników.

Następujące teraz rozważania mają głównie odniesienie do sytuacji, w której nauczyciel wybiera dramę jako lejtmotyw swoich zajęć językowych. Oczywiście zachęcamy do zapoznania się z tym rozdziałem również osoby chcące wprowadzić dramę do swoich zajęć w węższym zakresie. Jeżeli nawet uznamy dramę za najpełniejszą formę organizacji aktywności językowej w klasie, zmierzającą do odtworzenia środowiska immersyjnego, to należy też zauważyć, że całościowa suma bodźców docierających do ucznia i aktywności przez niego wykonywanych stanowi tylko fragment wartości charakteryzującej pod tym względem oryginalne zjawisko immersji (mamy tu na myśli immersję częściową, ponieważ tylko taki rodzaj immersji możemy się starać odtworzyć w ramach jakiegokolwiek programu edukacyjnego niezakładającego emigracji uczniów z kraju). W zjawisku akwizycji języka obcego istnieje bowiem wartość progowa ekspozycji, poniżej której to zjawisko nie zachodzi. Już w przykładach immersji częściowej, przytaczanych w poprzednich rozdziałach, istotną cechą zanurzenia w środowisku języka obcego, które pozwoli na uruchomienie zjawiska akwizycji, było regularne spędzanie znaczącej części dnia w takich warunkach.

Nawet pracując z uczniami w klasie o profilu językowym, mamy do dyspozycji jedną lekcję dziennie i nawet perfekcyjnie przeprowadzone zajęcia nie wystarczą do uruchomienia mechanizmu akwizycji języka obcego. Pod względem jakości stymulacji werbalnej i sensorycznej ich poziom będzie więcej niż wystarczający, natomiast czas spędzony przez studentów w klasie językowej (a tym bardziej w zwykłej) jest stanowczo za krótki dla praktycznego wykorzystania zjawiska akwizycji. Nie jesteśmy w stanie

dostarczyć uczniom podczas 45 minut zajęć językowych takiej samej liczby bodźców komunikacyjnych, jaka występuje podczas 5–6 godzin spontanicznego funkcjonowania w środowisku danego języka obcego, na przykład w pracy.

Drugim punktem wzbudzającym wątpliwości w tak ukierunkowanym programie nauczania jest znaczące wyeksponowanie typowo werbalnych aktywności komunikacyjnych, czyli mówienia i rozumienia ze słuchu kosztem pozostałych sprawności językowych, tak jak są one definiowane w klasycznym modelu nauczania – a więc pisania i czytania. Bez względu na to, jak ważne są umiejętności komunikacyjne w ich warstwie werbalnej, nie można stwierdzić, że kompetencje językowe ucznia są wysokie, jeżeli nie będzie umiał poprawnie napisać korespondencji zawodowej – bez względu na to, jak dobrze by potrafił prowadzić konwersację.

Te dwie trudności w zbudowaniu działającego programu edukacyjnego opartego na zjawisku immersji są zatem niemożliwe do pominięcia w naszych rozważaniach, jeżeli mają one stanowić wartość praktyczną dla nauczycieli zainteresowanych takim sposobem organizacji pracy. Świadomie nie używamy tutaj słowa nauczanie, gdyż w programie edukacyjnym opartym na zjawisku akwizycji języka nauczanie jako takie nie istnieje. Rolą nauczyciela jest organizacja aktywności uczniów w taki sposób, aby mogło zaistnieć zjawisko przyswajania języka obcego.

Dwie największe przeszkody w facylitacji takiego procesu, które wymieniliśmy, nie są jednakże niemożliwe do przewyciężenia. Możemy bowiem tak zorganizować program aktywności uczniów, aby wkomponować w niego wszystkie podstawowe aktywności językowe i jednocześnie dostarczyć wystarczającej liczby bodźców dla aktywacji procesu akwizycji języka.

Z przedstawionej charakterystyki zjawiska immersji jako występującego w związku z wysokim natężeniem bodźców oraz ich dużą liczbą w codziennej komunikacji – pomocne staje się rozszerzenie aktywności studentów poza klasę, gdzie za pomocą dramy odtwarzamy środowisko możliwie najbliższe pierwotnie rozumianej immersji częściowej zachodzącej w sposób naturalny. Jednym słowem drama będzie stanowić najgłębszą i najbardziej interaktywną część procesu akwizycji języka uruchamianego u studentów na skutek sumy działań i aktywności w klasie oraz poza nią. Możemy to porównać do konstrukcji sklepienia łukowego, którego najważniejszą część stanowi najwyższy element nośny, lecz wspiera się on na zbiegających się z dwóch stron krzywiznach. Część centralna jest najważniejsza, ale zyskuje swoją funkcjonalność dzięki wsparciu na innych elementach nośnych całej konstrukcji.

AKTYWNOŚCI POZA KLASĄ I INTERAKCJA Z MEDIAMI

Podobnie możemy rozwiązać problem odbudowy środowiska immersyjnego dla naszych uczniów. W ich aktywnościach poza klasą będziemy realizować następujące składniki naszego programu: zanurzenie w języku pisanym poprzez ekstensywne czytanie, w którym wykorzystamy teksty narracyjne, jak również eksplanatoryczne, zanurzenie w mediach łączących obraz i dźwięk, zanurzenie w mediach interaktywnych, na przykład Internet, zanurzenie w języku mówionym, które możemy uzyskać dzięki szerokiej dostępności materiałów audiotowarzyszących seriom wydawniczym, na przykład „Easy Reader”. Bardzo ważnym wymogiem praktycznym charakterystycznym dla tych wszystkich aktywności jest uzyskanie informacji zwrotnych. Rozumiemy przez to, że na przykład przeczytanie opowiadania w określonym terminie nie stanowi całej pracy ucznia, tylko jej początek i dopiero na tej podstawie budujemy generowanie informacji zwrotnej – na przykład napisanie streszczenia w ściśle określony sposób. Pozwoli to na aktywizację nabytych elementów leksykalnych lub gramatycznych (zjawisko to i wymóg aktywizacji omówimy szerzej w dalszej części tego rozdziału).

Niezbędną częścią aktywności pozaklasowej powinno być zanurzenie ucznia w języku pisanym poprzez ekstensywne czytanie. Rozumiemy przez to wprowadzenie do codziennej aktywności czytanie minimum czterech stron tekstu w formacie A4. Objętość tego tekstu trzeba tak dobrać do poziomu znajomości słownictwa ucznia, aby codziennie czytanie angażowało go na około 30 minut. Informację zwrotną otrzymać tu możemy wyjątkowo łatwo, prosząc o napisanie streszczenia tekstu w początkowej fazie narracyjnego – w późniejszym okresie możemy jako temat takiego zadania określić tekst ekspozytorywny. Przez tekst narracyjny rozumiemy taki, w którego przeważającej części dominuje narracja związana z opisem konkretnych wydarzeń, na przykład opowiadanie. Tekst ekspozytorywny to na przykład fragment instrukcji obsługi jakiegokolwiek skomplikowanego urządzenia technicznego lub programu komputerowego.

Rozumienie bądź streszczenie tekstu narracyjnego jest dużo łatwiejsze niż tekstu ekspozytorywnego, ponieważ nie wymaga ono w trakcie czytania nabywania wiedzy o zagadnieniach poruszanych w tekście – uczeń już przed rozpoczęciem czytania ma wiedzę pozwalającą zrozumieć wszystkie pojawiające się w tekście koncepcje bez najmniejszego problemu, gdyby były one wyrażone w jego rodzimym języku (tak jak np. opowiadanie o wyprawie wakacyjnej w góry). Tekst ekspozytorywny natomiast wymaga stworzenia w czasie czytania abstrakcyjnego modelu opisywanego i wyjaśnianego zjawiska, koncepcji czy zasady funkcjonowania urządzenia (jak np.

tekst o tym, w jaki sposób formują się lodowce górskie). Należy również przestrzegać zasady obowiązkowego używania wszystkich nowych wyrażen z tekstu czytanego w budowaniu aktywności – informacji zwrotnej w formie pisanej wykonywanej następnego dnia po pierwszym przeczytaniu tekstu i samodzielnym wyjaśnieniu słownictwa. To przesunięcie czasowe pozwoli uczniowi zwiększyć szansę na zapamiętanie nowo poznanych wyrażen. Idealnie byłoby, gdyby te prace pisemne były oddawane po ich sprawdzeniu przez nauczyciela w stałym tygodniowym odstępie od ich złożenia przez uczniów, co wywoła kolejny kontakt ucznia z poznanym słownictwem.

Język pisany dzięki swojej graficznej formie umożliwia łatwą wielokrotną analizę trudniejszych partii tekstu, której tempo jest dodatkowo na bieżąco dostosowywane do rozumienia poszczególnych fragmentów tekstu przez ucznia. Czytając trudniejsze fragmenty, naturalnie zwalniamy odczyt tekstu, co ułatwia jego odbiór. Wszelkie aktywności ucznia oparte na tekście pisany mają dodatkowo tę przewagę, że budują jego poczucie pewności siebie. Jeżeli stopień trudności tekstu jest dobrze dobrany do poziomu słownikowego ucznia, to jest praktycznie niemożliwe, aby przy wkładzie pracy własnej i pomocy słownika odniósł niepowodzenie w próbach jego przeczytania ze zrozumieniem lub streszczenia. Ważność obecności tekstu czytanego w programie odtwarzającym immersję językową jest trudna do przecenienia, ponieważ język pisany jest całkowicie odmienny i o wiele bogatszy od języka mówionego. Nie możemy zatem zrezygnować z wprowadzenia aktywności streszczania tekstu czytanego, jeśli chcemy, aby kompetencje językowe ucznia były pełne.

Drugim pod względem trudności, po zrozumieniu tekstu pisanego, jest zrozumienie tekstu w języku mówionym. Towarzyszy jemu kontekst wizualny, w różnym stopniu łączący się z tematem dialogu lub choćby pokazujący mowę ciała jego uczestników (ułatwia zrozumienie całego aktu komunikacji). Jest to sprawność językowa o tyle trudniejsza od czytania ze zrozumieniem, ponieważ nie mamy tu możliwości zwolnienia napływu docierającej do nas informacji, jak również nie możemy w dowolnym momencie zatrzymać osób mówiących, jeżeli tak odbierany materiał video ma stanowić symulację rzeczywistego uczestnictwa w komunikacji (w tym przypadku biernego) charakterystycznego dla środowiska immersyjnego. Odtwarzanie materiału DVD umożliwia oczywiście wspomniane funkcje, ale jeśli już musimy je zastosować, to nie podczas pierwszego oglądania filmu lub jego fragmentu. W tym czasie musimy studentów nauczyć ciągłej percepcji (w coraz dłuższych odstępach czasu odtwarzanych nagrań). Pomocą będzie wykorzystywanie powszechnie dostępnych dwujęzycznych filmów DVD, z których większość ma nie tylko podwójną ścieżkę dźwiękową, ale również listy

dialogowe ułatwiający zrozumienie treści dialogów. Jeżeli dysponujemy taką kopią, to sugerowane użycie jej w codziennych aktywnościach językowych powinno zawierać: obejrzenie przeznaczonego na dany dzień fragmentu filmu (proponujemy 10 min), drugie obejrzenie również bez zatrzymywania filmu z wyświetlanymi napisami listy dialogowej w języku obcym, trzecie obejrzenie tego fragmentu, które powinno być zatrzymywane w trudnych momentach, gdzie uczeń powinien wypisać z listy dialogowej wszystkie trudne lub niezrozumiałe wyrażenia.

Generowanie informacji zwrotnej to znowu krótkie streszczenia, w których (i to jest niezmiernie istotne) uczeń musi wykorzystać wszystkie wypisane uprzednio wyrażenia. Tak samo jak w przypadku pisania powinien wystąpić regularnie opóźniony cykl powtórkowy – streszczenie uczeń pisze w dniu następnym po pierwszym obejrzeniu i zrozumieniu fragmentu filmu, po tygodniu otrzymuje je poprawione przez nauczyciela i wtedy czyta je ponownie, analizując zaznaczone błędy. Praca z materiałami video również może zawierać elementy narracyjne i ekspozytorywne. Doskonałym źródłem filmów ekspozytorywnych jest na przykład seria wydawnicza „National Geographic”, w której na każdej płycie DVD wyjaśniane są skomplikowane zjawiska świata przyrody. Tego typu materiały należy stosować przede wszystkim w grupach bardzo zaawansowanych, w pozostałych lepiej sprawdzają się materiały narracyjne. Należy pamiętać, że uczniowie niejednokrotnie odbiór materiału video uważają za ciekawszy od innych źródeł informacji – stanie się to szczególnie atrakcyjne, jeśli wprowadzimy jako obowiązkowe do obejrzenia tytuły popularne wśród uczniów. Rolą nauczyciela będzie ocena ich przydatności (jak np. grupy wykorzystywanego słownictwa) i poziomu trudności w porównaniu do aktualnych umiejętności uczniów.

Te trzy aktywności językowe (czytanie, pisanie i rozumienie ze słuchu tekstu połączonego z obrazem) możemy konsekwentnie uzupełnić o rozumienie tekstu mówionego, któremu nie towarzyszy uzupełniający go zapis obrazu. Na ile trudniejsza jest komunikacja werbalna pozbawiona warstwy wizualnej, możemy bardzo łatwo przekonać naszych uczniów, analizując z nimi język i sposób prowadzenia przez nich rozmowy w dwóch niewiele pozornie różniących się sytuacjach. Pierwsza to sytuacja rozmowy twarzą w twarz, w drugiej uczniowie odwróceniu są do siebie plecami. Polecamy szczerze ten eksperyment jako przykład nauczania przez uczestnictwo w sytuacji komunikacyjnej, który uczniowie zapamiętają lepiej niż skomplikowany wykład dotyczący różnych konwencji językowych używanych w takich sytuacjach. Jeżeli tak bardzo utrudnia komunikację interpersonalną brak korespondującego znaczeniowo obrazu naszego interlokutora, to tym bardziej utrudnione stanie się zrozumienie dłuższego przekazu języka

mówionego bez jego tła, jakim jest obraz. Warto tu również zauważyć, że jednym ze źródeł niepełnej wartości języka pojawiającego się w filmach jest jego naturalne zubożenie poprzez fakt wynikającej z ekonomizacji przekazu nieobecności wyrażeń opisowych. Dzieje się tak dlatego, ponieważ wszystkie ważne elementy scenerii w opowiadaniu w jego wersji pisanej lub wyłącznie audio muszą być zwerbalizowane (np. to, jak wygląda okolica, gdzie toczy się akurat akcja), natomiast tę warstwę informacji w filmie zazwyczaj przejmuje obraz. To tłumaczy, dlaczego wiele osób kładących nacisk wyłącznie na kontakt z językiem obcym poprzez film jest bardzo rozczarowanych brakami słownictwa w dziedzinie nazewnictwa nawet zwykłych przedmiotów codziennego użytku i ich cech (jak np. kształt). To samo zjawisko dotyczy zubożenia struktur gramatycznych – w rezultacie otrzymujemy formę subjęzyka, którego listy frekwencyjne używanych wyrazów i struktur gramatycznych mają inne (znacznie niższe) wartości niż w języku pojawiającym się w opowiadaniu audio. Takie zanurzenie w języku mówionym narracji (nie chodzi tu o język mówiony codziennej komunikacji!) możemy uzyskać dzięki szerokiej dostępności materiałów audiotowarzyszących wspomnianym seriom wydawniczym „Easy Reader”.

KOMPUTER I ODTWARZACZ MP3 WYKORZYSTANE DLA IMMERSJI

Nasuwa się pytanie, jak i kiedy używać tych materiałów, skoro codzienne czytanie ze zrozumieniem, pisanie i oglądanie filmów zabiera uczniowi ponad godzinę pracy. Z pomocą przychodzi nam współczesna elektronika – proponujemy świadome i planowe wykorzystanie odtwarzaczy MP3. Możemy w przybliżeniu założyć, że dojazd do szkoły i z powrotem zabiera godzinę dziennie. Jeśli ten czas przeznaczymy regularnie na słuchanie narracji audio w języku obcym, dodamy do opisanych aktywności, to okaże się, że odtworzone w ten sposób środowisko immersyjne będzie oddziaływać na pamięć osoby tak w języku zanurzonej przez co najmniej dwie godziny dziennie.

Kolejną godzinę przebywania w środowisku immersyjnym języka obcego (bez dodatkowego obciążania naszego planu dnia) możemy uzyskać poprzez zmiany w nawykach korzystania z komputera. Taki bowiem przynajmniej średni czas spędza obecnie przy monitorze każdy z nas. Jeżeli chcemy zamienić nasz komputer w medium immersyjne, wystarczy dokonać kilku prostych zmian w sposobie korzystania z jego możliwości. Po pierwsze, trzeba wymienić system operacyjny, a więc Windowsa czy Linuxa na wersję angielskojęzyczną. Ta prosta zmiana wprowadzi do naszego codziennego słownika około 5000 słów, z którymi będziemy mieli kontakt

w sposób powtarzalny i aktywny – obsługując za pomocą wykorzystanych w poleceniach i komunikatach komputerowych wyrażen jakiegokolwiek programu. Sama baza słownikowa systemu komputerowego, mimo że obszerna, nie jest najbardziej istotną częścią i wartością tego obszaru immersji, w której znajdzie się uczeń. W każdym z wyświetlanych wielokrotnie i codziennie komunikatów komputerowych wykorzystane są powtarzalne konstrukcje gramatyczne, które (w miarę jak będzie trwał codzienny z nimi kontakt) staną się zwartymi i jednoznacznie kojarzonymi blokami znaczeniowymi. Na przykład komunikat *file cannot be found*, który jesteśmy zmuszeni oglądać, ilekroć szukamy na dyskach pliku, którego tam nie ma, pozwoli nam zapamiętać strukturę strony biernej w połączeniu z czasownikiem modalnym w tak trwały sposób, że do głowy nam nie przyjdzie powiedzieć *file cannot be find*. Ta struktura strony biernej powielana jest bardzo często w różnych połączeniach rzeczowników i czasowników, więc używanie w ten sposób komputera jest niewątpliwie formą immersji językowej.

Idealnym rozwiązaniem jest świadome instalowanie obcojęzycznych wersji wszystkich programów, na których pracujemy. Powstaje wtedy sytuacja, w której jesteśmy zmuszeni korzystać z ekspozytorywnej funkcji tekstu, czytając bowiem instrukcję programu użytkowego – założmy, że będzie to *Corel Draw* (jeden z najlepszych programów graficznych), mamy okazję nie tylko do przestudiowania kilkuset stron instrukcji (którą musimy przeczytać ze zrozumieniem), ale również do połączenia czytanej instrukcji z aktywnościami, jakie pojawiają się w trakcie obsługi programu. Dodatkową korzyścią w dziedzinie słownictwa będzie olbrzymi zasób wyrazów dotyczących: kształtów geometrycznych, kolorów, przezroczystości i podobnych właściwości obiektów graficznych, przekształceń geometrycznych, jak rozciąganie, ścinanie, rzutowanie. Proszę przez chwilę pomyśleć, w jakiej książce do nauki języka obcego zetknąłeś się drogi czytelniku z taką feerią słów związanych z dziedziną obrazu i czy jakakolwiek z tych książek dawała aż taką możliwość aktywacji poznanych wyrażen?

Należy zauważyć, że komunikacja z komputerem może mieć również charakter narracyjny lub ekspozytorywny ze względu na dwojaki charakter komunikatów wyświetlanych przez ten system. Charakter narracyjny będą miały wszelkie opisy tego, co zostało przez ten system zrobione, na przykład *the requested files have been copied to the specified location*. Najbardziej interesujące będą fragmenty ekspozytorywne, które możemy łatwo znaleźć w plikach pomocy systemu komputerowego. Umieszczono tam definicje i sposób funkcjonowania różnych urządzeń komputerowych oraz instrukcje, jak rozwiązywać pojawiające się problemy. Dzięki tej bardzo rozbudowanej słownikowo i bogatej gramatycznie części systemu komputerowego

wykorzystujemy język obcy do rozwiązywania konkretnych problemów lub staje się on niezbędnym składnikiem interakcji ze środowiskiem – co stanowi centralną część charakterystyki środowiska immersyjnego. Zjawisko akwizycji języka w takim środowisku pojawia się samodzielnie, bez konieczności zaangażowania się w uczenie się rozumiane klasycznie.

Należy zwrócić uwagę na możliwość budowania kontaktu z językiem przez zanurzenie w mediach interaktywnych, jak na przykład Internet. Szczególne znaczenie ma tu słowo interaktywny, gdyż zakłada formę wymiany komunikatów z innymi osobami. Ta forma immersji jest szczególnie ciekawa, ponieważ dzięki ogólnie dostępnym szybkim połączeniom internetowym możemy prowadzić wymianę nie tylko maili w formie pisanej, ale również korzystać z telekonferencji. Zatem nasz kontakt z rodzimymi użytkownikami języka obcego będzie prawie tak naturalny, jak rozmowa twarzą w twarz.

Jeżeli nawet są to zwykłe maile lub udział w jakimś forum tematycznym, to takie aktywności mają również swoje zalety, gdyż:

Interakcje przez Internet są bardziej równorzędne jeśli chodzi o status rozmówców w porównaniu do komunikacji twarzą w twarz, ponieważ czynniki takie, jak atrakcyjność osobista, prestiż społeczny i dobra materialne nie odgrywają żadnej roli w dyskusji (Eggen, Kauchak, 2004, s. 87).

Jeżeli korzystamy z Internetu, to również powinniśmy korzystać ze stron napisanych w języku obcym. Jak ważne jest takie ukształtowanie nawyków językowych, świadczy fakt, iż Internet jest obecnie najpopularniejszym źródłem informacji. To źródło informacji możemy w bardzo łatwy sposób przekształcić w źródło akwizycji kompetencji językowych. Bowiem właśnie nasza własna aktywność językowa powoduje ostateczne uruchomienie najwyższego jakościowo zapamiętywania zarówno słownictwa, jak i struktur gramatycznych, czyli jego aktywację.

Aktywacja słownictwa to pojęcie wchodzące w skład charakterystyki słownictwa przechowywanego w pamięci. Możemy je ogólnie podzielić na słownictwo znane nam biernie i aktywnie. Słownictwo znane nam biernie to takie, które potrafimy zrozumieć, jeśli je w komunikacji spotkamy użyte przez inną osobę w formie pisanej lub mówionej. Słownictwo aktywne to takie, którym potrafimy się spontanicznie posługiwać, jeżeli akurat mamy taką potrzebę. Ten sam podział dotyczy właściwości zapamiętanych struktur gramatycznych. Możemy umieć wyrecytować bezbłędnie definicję jakiegoś czasu gramatycznego i nawet podać przykład zdania, które tę strukturę wykorzystuje. Pozornie paradoksalny jest fakt, że tak poznany czas gramatyczny lub element słownictwa nie pojawi się prawie nigdy w naszej spontanicznej komunikacji. Wyjaśnieniem tej dziwnej blokady komunika-

cyjnej jest brak aktywizacji tej struktury gramatycznej lub wyrazu. Jeżeli bowiem nie użyjemy ich wielokrotnie i świadomie w relewantnym kontekście znaczeniowym, to pozostaną one zawsze niedostępne dla spontanicznej komunikacji. Taka charakterystyka słownictwa ma charakter dynamiczny. To znaczy, że jeśli każde poznane słowo umieszczone jest na początku w obszarze pamięci biernej i na skutek jego wielokrotnego użycia przechodzi do pamięci aktywnej, możliwa jest też odwrotna zmiana jego charakterystyki. Jeśli słowo zaktywizowane przestanie być używane, przenosi się z powrotem do pamięci biernej, a jeśli nie jest spotykane w komunikacji jako używane przez inne osoby, to taki wyraz zostaje zupełnie zapomniany. Pamięć kieruje się bowiem zasadą ekonomii, która nakazuje retencję długoterminową wyłącznie w przypadku często używanych i spotykanych wyrazów, struktur gramatycznych, a nawet pojęć abstrakcyjnych. Wynika to z ograniczonej pojemności pamięci, jak również z minimalizacji biologicznych kosztów podtrzymania sieci neuronowej, w której uznane za zbędne (bo nieużywane) połączenia komórek są likwidowane.

JAKĄ INTENSYWNOŚĆ FUNKCJONOWANIA W RAMACH JĘZYKA OBCEGO MOŻEMY OSIĄGNAĆ?

Tak więc możemy stwierdzić, że jest możliwe w ramach całościowego programu edukacyjnego odtworzenie na użytek ucznia środowiska immersyjnego, w którym zajdzie zjawisko akwizycji języka obcego. Wymaga to ze strony nauczyciela działania wielokierunkowego w stwarzaniu planu aktywności językowych, które tę immersję będą dla ucznia tworzyły. Ze strony ucznia natomiast konieczne jest zaangażowanie w sposób regularny 90 minut codziennej aktywności na przebywanie w środowisku immersyjnym. Dodatkową godzinę dziennie zyskamy, angażując czas dojazdu do szkoły tramwajem na immersję audio możliwą dzięki zastosowaniu odtwarzacza MP3. Tak więc jesteśmy gotowi zaoferować program „nauczania” – a właściwie akwizycji języka obcego przez immersję każdemu chętnemu studentowi, który poświęci na jego realizację 90 minut dziennie. Czas efektywnego zanurzenia w środowisku języka obcego będzie dłuższy o kolejne 60 minut dzięki immersji audio i kolejne 60 minut dzięki „zmianie języka” naszego komputera i wszystkich programów, jakimi się posługujemy.

Zatem bez angażowania całego popołudnia na tradycyjne uczenie się języka obcego możemy poddać się jego akwizycji przez 3,5 godziny dziennie, nie licząc zajęć szkolnych. Wymaga to poświęcenia jedynie 90 minut dodatkowo, bo resztę uzyskujemy, przeorientowując sposób robienia rzeczy, które do tej pory i tak robiliśmy, tyle że nie nabywając przy tym kompetencji językowych.

Niektóre z tych technik były już stosowane.

Z kwestionariusza odnośnie sposobu osiągnięcia sukcesu w uczeniu się j. angielskiego przeprowadzonego wśród młodych pracowników naukowych, wynika, że absolutnym przebojem okazała się być kasetka magnetofonowa. Dowiedzieliśmy się jak często, jak intensywnie i w jakich często niezwykłych okolicznościach ją stosowano.

Jakiego typu nagrania zawarto na omawianych kasetach? Były to:

- nagrania towarzyszące podręcznikom
- nagrania kursów językowych z radia
- nagrania wiadomości radiowych
- nagrania kursów telewizyjnych
- nagrania piosenek.

Okoliczności korzystania z wymienionych nagrań:- w czasie zajęć w szkole lub na kursie

- w domu siedząc przy biurku
- w czasie wykonywania różnych zajęć np. sprzątanie, w czasie kąpieli
- w czasie jazdy – odtwarzacz samochodowy
- idąc pieszo, lub w tramwaju – walkman.

Respondenci podkreślali, że nie tylko słuchali wykonując najrozmaitsze czynności – często „mówili razem z kasetą na pamięć”. To „mówienie na pamięć” i dotrzymywanie tempa kasecie było często źródłem odczuwania satysfakcji i czynnikiem motywującym do dalszych tego typu działań (Bestrzyński, 2004, s. 347).

Aktywności w klasie powinny stanowić punkt centralny doświadczenia językowego studentów, jak w soczewce muszą skupiać i odzwierciedlać aktywności pozaszkolne uczniów.

Powinniśmy wykorzystać technikę prezentacji. Uczeń, który indywidualnie zanurzał się w języku, poprzez dwutygodniowe czytanie opowiadania i pisanie jego streszczenia z wykorzystaniem wszystkich poznanych wyrażen i struktur gramatycznych, może też wykonać prezentację recenzji opowiadania w improwizowanym języku mówionym przed klasą. Można też zaaranżować scenkę, w której ten uczeń odegra rolę autora takiego opowiadania w redakcji wydawnictwa, gdzie inny student odegra rolę recenzenta. Zadaniem ucznia będzie przekonanie recenzenta do publikacji opowiadania. Mówimy więc tutaj o dramie jako kulminacji doświadczenia językowego w kontekście społecznym, gdzie zasoby językowe uzyskane na drodze długotrwałej, regularnej, codziennej indywidualnej akwizycji zostają wykorzystane w technice prezentacji lub dramy. To właśnie zsumowanie dwóch koncepcji – immersji w języku (która jest zjawiskiem bardzo szerokim i zachodzącym na platformie aktywności w grupie lub indywidualnej) i dramy jako techniki o pochodzeniu scenicznym, kreującej doświadczenie z natury swojej bardzo społeczne, prowadzi do najwyższej możliwej efektywności

w nabywaniu kompetencji językowych. Drama charakteryzuje się również walorami wychowawczymi i komunikacyjnymi. Są one szczególnie ważne w szkole, gdzie

[...] obecnie autorytet buduje się indywidualnie dla siebie. Dzisiaj nie wystarczy funkcjonować w roli nauczyciela, aby zostać obdarzonym przez uczniów poważaniem. Już począwszy od pierwszej lekcji, wychowawca pracuje nad swoją pozycją wobec klasy. Istotne tutaj są trzy grupy kompetencji: merytoryczne i dydaktyczno-metodyczne, psychologiczne oraz pozazawodowe (Strykowska, 2011, s. 4).

O takich dodatkowych wartościach dramy piszą również psychoterapeuci:

Psychologowie kliniczni praktykują techniki grupowe ponieważ mogą użyć ich jako dźwigni do podnoszenia samooceny dzieci, ich umiejętności społecznych i rozumienia kontekstów kulturowych (Wagner, 2003, s. 128).

Piramida trudności poszczególnych sprawności językowych powinna zdecydować o budowie programu aktywności językowych – czytanie, rozumienie ze słuchu, pisanie i mówienie powinny właśnie w tej kolejności pojawiać się jako aktywności towarzyszące nowym sprawnościom językowym. Dotyczy to przede wszystkim złożonych struktur gramatycznych lub zwrotów, które są najbardziej zrozumiałe i podatne na analizę znaczeniową lub składniową, jeżeli uczeń zetknie się z nimi po raz pierwszy w formie pisanej. Niezmiernie istotna jest, szczególnie w poznawaniu struktur gramatycznych, kwestia wyboru nie tylko materiałów o właściwym stopniu trudności, ale również stopniowanie trudności charakteryzującej aktywności ucznia jakościowo – od czytania z pomagającą w zrozumieniu warstwą graficzną, przez rozumienie ze słuchu, które jest tej pomocy pozbawione, następnie przez pisanie, które pozwala na chwilę namysłu, aż do spontanicznego mówienia. Należy budować taki program w porozumieniu z uczniem i adaptować zarówno poznawanie nowych struktur gramatycznych w znaczeniu tempa włączania kolejnych zagadnień, jak również dobierając stopień trudności ich wykorzystania w różnych aktywnościach, jaki omówiliśmy.

Waga systemu wielokrotnej ekspozycji w odtwarzanym programowo środowisku immersyjnym jest trudna do przecenienia, ponieważ wielokrotne powracanie do tego samego materiału, z wykorzystaniem różnych aktywności odsuniętych od siebie w czasie, umożliwia akwizycję poszczególnych sprawności językowych lub słownictwa. Należy zwrócić uwagę na wydłużanie interwałów czasowych kolejnych ekspozycji materiału, na przykład po przeczytaniu tekstu piszemy jego streszczenie z wykorzysta-

niem nowych wyrażeń nie wcześniej niż następnego dnia, a tak napisaną i sprawdzoną pracę oddajemy uczniowi z opóźnieniem co najmniej tygodniowym. Dzięki temu mechanizmy retencyjne pamięci otrzymują informację o wielokrotnym, choć coraz rzadszym, pojawianiu się poznanych wyrazów. Istnieje więc podwyższone prawdopodobieństwo, że wyrażenia takie zostaną umieszczone w obszarze pamięci długoterminowej. Jeśli te wszystkie trzy ekspozycje wystąpiłyby tego samego dnia, czytanie tekstu, pisanie streszczenia z wykorzystaniem nowych wyrażeń i ponowne przeczytanie pracy ucznia poprawionej od razu przez nauczyciela, wtedy prawdopodobieństwo ich zapamiętania byłoby o wiele niższe. W ten sposób uczeń i nauczyciel wspólnie budują cykl wielokrotnych ekspozycji osoby przyswajającej język (to lepsze określenie ucznia w programie immersyjnym, choć ze względu na ekonomię pisania pozostajemy przy klasycznej kwalifikacji ról uczeń-nauczyciel) na kolejne jego elementy. W sposób świadomy sterują oni zarówno zawartością środowiska immersyjnego, jak również powtarzalnością jego najważniejszych elementów.

Wydajność takiego programu immersyjnego może być porównywalna lub wyższa od akwizycji pojawiającej się w warunkach naturalnych ze względu na przemyślaną różnorodność słownictwa i optymalizację odstępów czasowych między kolejnymi ekspozycjami na poznawane wyrazy lub struktury gramatyczne, co daje zwiększoną efektywność w zapamiętywaniu. Chcąc to stwierdzenie zilustrować dość łatwo wyobraźnym przykładem, wystarczy wyobrazić sobie porównanie jakości i bogactwa języka osoby, która wyjeżdża do obcego kraju na rok pracować na polu tulipanów. Cały czas komunikuje się w języku holenderskim z osobą, która przez cztery godziny dziennie znajduje się również w środowisku immersyjnym odtworzonym świadomie. Środowisko to uwzględnia, oprócz języka komunikacji mówionej – codziennej, również szeroki i przemyślany zakres innych – trudniejszych tematów realizowanych za pomocą wszystkich możliwych sprawności językowych. Ogólna sprawność językowa uzyskana na drodze akwizycji będzie prawdopodobnie znacząco wyższa, a przyswojone słownictwo bardziej różnorodne w przypadku immersji odtwarzanej programowo.

Tak więc po zdefiniowaniu i opisanu spontanicznie zachodzącego zjawiska akwizycji języka obcego w środowisku immersyjnym, możemy wyrazić przekonanie, że w świetle możliwości stwarzanych przez potencjał oddziaływań społecznych dramy oraz w kontekście pełnego wykorzystania zdalnych narzędzi edukacyjnych w formie multimedialnej jesteśmy w stanie zaoferować osobom uczącym się języków obcych alternatywny i wysoce skuteczny sposób zdobycia kompetencji językowych.

LITERATURA

- Bestrzyński W. 1997. *Media a sukces w uczeniu się języka angielskiego*, [w:] W. Strykowski (red.), *Media a edukacja*. Wyd. eMPi2, Poznań, s. 345–348.
- Bestrzyński W., Szymiec R. 2008. *Nauka języka obcego – drama jako składnik immersji*. *Neodidagmata*, 29/30, s. 163–182.
- Eggen P., Kauchak D. 2004. *Educational Psychology Windows to the Classroom*. Pearson Internat., Utah, USA.
- Strykowska J. 2011. *Mutinous students behaviours posing a challenge to teachers*. Monografia naukowa XVII Tatrzańskiego Sympozjum Naukowego „Edukacja jutra”. Wyższa Szkoła Humanitas, Zakopane.
- Wagner W.G. 2003. *Counselling, Psychology and Children*. Merrill Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey, Columbus Ohio, USA.